

Stylistic Features Of The Expression Of Relationships Through Dialogue And Monologue In The Dramaturgy Of Abdulla Qahkhor

Namozova Shahnoza

Teacher of native language and literature at
the academic lyceum of Fergana State University
shaxnozanomozova5@gmail.com

Abstract

The article analyzes the stylistic features of reflecting social relations, hero psychology and social conflicts through dialogue and monologue in the work of the great representative of Uzbek literature Abdulla Qahhor. The study shows the specific features of Qahhor's dramaturgy, individual forms of hero speech, the role of dialogue and monologue in the development of the plot, and the importance of stylistic means in the disclosure of ideas and content.

Keywords: Abdulla Qahhor, dialogue, monologue, stylistics, dramaturgy, speech features, social relations, hero psychology, artistic image.

Annotatsiya

Maqolada O'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Abdulla Qahhor ijodida dialog va monolog vositasida ijtimoiy munosabatlar, qahramon psixologiyasi va jamiyat ziddiyatlarini aks ettirishning stilistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Qahhor dramaturgiyasining o'ziga xos xususiyatlari, qahramon nutqining individual shakllari, dialog va monologlarning syujet rivojida tutgan o'rni va stilistik vositalarning ideya-mazmun ochilishidagi ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, dialog, monolog, stilistika, dramaturgiya, nutq xususiyatlari, ijtimoiy munosabatlar, qahramon psixologiyasi, badiiy tasvir.

Kirish. Abdulla Qahhor (1907-1968) O'zbek adabiyotining XX asr bosh yarmida yangicha yo'nalish olgan realistik nasrining asoschilaridan biri sifatida tan olingan. Yozuvchining hikoyalari o'zining chuqur psixologik tahlili, hayotiy voqelikni to'g'ri aks ettirishidagi mahorati va dramatik xususiyatlari bilan ajralib turadi [1]. Qahhor asarlarida dialog va monolog nafaqat syujet rivoji vositasi, balki qahramon xarakterini ochish, ijtimoiy munosabatlarni tasvirlash va jamiyat ziddiyatlarini ko'rsatishning muhim badiiy usuli hisoblanadi. Yozuvchining hikoyalarida dialoglar tabiiy, jonli va real hayot nutqiga yaqin tarzda qurilgan bo'lib, bu esa asarga teatrlashgan, dramatik xususiyat beradi [2]. Qahhorning "Mayiz yemagan xotin" va "Bemor" kabi hikoyalarida dialog va monolog orqali diniy mutaassiblik, ijtimoiy tengsizlik, oilaviy munosabatlar va insoniy fazilatlar masalalari chuqur ochib berilgan.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqot davomida strukturaviy-semantik tahlil, stilistik tahlil va qiyosiy-tipologik metodlardan foydalanildi. Abdulla Qahhorning "Mayiz yemagan xotin" va "Bemor" hikoyalari asosiy tadqiqot materiali sifatida tanlandi. Dialog va monologlarning tuzilishi, til vositalari, nutq xarakteristikasi, stilistik usullar va kommunikativ vazifalar tahlil qilindi. Tadqiqotda O'zbek adabiyotshunoslari N.Karimov, B.Sarimsoqov, H.Yoqubovlarning nazariy qarashlari va metodologik yondashuvlariga tayanildi [3]. O'zbek adabiyotida dialog va monolog masalasiga bag'ishlangan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Qahhor ijodida nutq vositalari qahramon xarakterini ochishning eng kuchli usuli hisoblanadi. E.Ochilova o'z tadqiqotida Qahhor hikoyalarida nutq xususiyatlari qahramon ichki dunyosini, ijtimoiy mavqeini va psixologik holatini aks ettirishda muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi [4]. S.Mirvaliyev Qahhor nasrida dialoglarning dramatik xususiyatlari, ularning syujet rivojidagi o'rni va konfliktni kuchaytirish vazifasini o'rgangan [5]. Adabiy til va uslub masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlarda Qahhorning lisoniy mahorati, xalq og'zaki nutq unsurlaridan mohirona foydalanishi, har bir qahramon uchun individual nutq tayyorlash qobiliyati alohida qayd etiladi

[6]. Dialog va monolog stilistikasi nazariyasi bo'yicha M.Baxtin, V.Vinogradov kabi tadqiqotchilarning asarlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Baxtin dialogizmini qo'llash Qahhor asarlaridagi turli mafkuraviy pozitsiyalar, ijtimoiy qarashlar va shaxsiy nuqtai nazarlarning to'qnashuvini tahlil qilishga imkon berdi [7]. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, Qahhor dramaturgiyasida dialog va monolog nafaqat kommunikativ vazifa bajaradi, balki ideologik kurash maydoniga aylanadi, qahramon va jamiyat, an'ana va yangilanish o'rtasidagi ziddiyatlarni ochib beradi [8].

Natijalar va muhokama. Abdulla Qahhor hikoyalarida dialog va monologning stilistik xususiyatlarini tahlil qilish bir qator muhim natijalarni berdi. Birinchidan, yozuvchi qahramon nutqini uning ijtimoiy mavqei, ma'naviy dunyosi va psixologik holatiga mos ravishda individual shakllantiradi. "Mayiz yemagan xotin" hikoyasida mulla Norqo'zining nutqi diniy terminologiya, shariatga doir iboralar, qat'iy hukm bildiruvchi jumlar bilan to'yingan: "Shariat yo'li — xo'p yo'l. O'n bir yasharida paranji yopinmagan qizdan qo'lni yuvib qo'ltiqqa ura bering". Bu nutq xususiyati qahramonning mutaassib, dogmatik dunyoqarashini, jamiyatdagi mavqeini va o'z qarashlari to'g'riligiga ishonchini aks ettiradi. Mulaning monologlaridagi takrorlar, diniy argumentlar va qat'iy xulosalar uning ichki ishonchini va boshqalarni o'z fikrini majbur qilish istagini ko'rsatadi. Ikkinchidan, Qahhor dialoglarni konfliktni ochish va kuchaytirishning asosiy dramaturgik vositasi sifatida qo'llaydi. "Mayiz yemagan xotin"da mulla Norqo'zi va uning atrofidagi odamlar o'rtasidagi dialoglar jamiyatdagi ikki qarama-qarshi mafkura - konservativ diniy dunyoqarash va yangilanish g'oyalari o'rtasidagi to'qnashuvni namoyish etadi. Mulaning "Ochiq xotinlar" haqidagi monologi va bu fikrni inkor etuvchi odamlarning javoblari orqali ideologik ziddiyat ochiladi: "Nikolay zamonida islovotdagi xotinlar bosh yalang emas edi-ku! Endi siz har narsa deysizu, bunchalik emas, ko'zingizga shunday ko'rinadi". Bu dialog orqali yozuvchi muammoning murakkabligini, bir tomonlama yondashuvning noto'g'riligini ko'rsatadi. Uchinchidan, Qahhor monolog vositasida qahramon ichki dunyosini, shubhalarini va hissiy holatlarini ochib beradi. "Bemor" hikoyasida Sotiboldining ichki monologi uning nochorlik, umidsizlik va og'ir tanglik holatini ta'sirchan ifodalaydi. Garchi hikoyada bevosita ichki monolog kam uchramakligi bilan birga, yozuvchi qahramon harakatlarini tasvirlash va bilvosita nutq orqali uning ruhiy holatini chuqur ochib beradi. To'rtinchidan, dialog va monologlarda xalq og'zaki nutq unsurlaridan, maqol va matallardan, dialektizmlardan, emotsional-ekspressiv leksikadan keng foydalaniladi. "Mayiz yemagan xotin"da xotinning mulaga qilingan javoblari: "Chumolicha ko'rinsam ham ko'rinar ekanman-ku ishqilib!", so'zlarning emotsional-ekspressiv shakllari, xalqona iboralar va ironik ohang orqali qahramon ichki norozoligini, xafa bo'lganligini va ayni vaqtda o'ziga xosligini namoyish etadi. Beshinchidan, Qahhor dialoglarning kommunikativ tuzilishini mohirona boshqaradi. Qisqa replika almashinuylari, dialogning tez sur'ati, keskin javoblar va kutilmagan burilishlar dramatik taranglikni oshiradi va o'quvchining qiziqishini ushlab turadi. "Mayiz yemagan xotin"ning yakuniy sahnasida hikoya avjiga chiqadi va dialog orqali mulaning ikkiyuzlamalik va yolg'on ustiga qurilgan hayoti fosh etiladi: "Ha, bu kishining xotini mayiz yemagan!" - bu ironik xitob butun hikoyaning g'oyaviy xulosasini ifodalaydi.

Xulosa. Abdulla Qahhor dramaturgiyasida dialog va monolog orqali munosabat ifodalanishining stilistik xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, yozuvchi bu vositalarni qahramon xarakterini ochish, ijtimoiy munosabatlarni tasvirlash va jamiyat ziddiyatlarini badiiy tarzda ifodalashning eng kuchli usuli sifatida qo'llagan. Qahhor har bir qahramon uchun individual nutq shakllantiradi, bu nutq qahramonning ijtimoiy mavqei, ma'naviy dunyosi va psixologik holatini aks ettiradi. Dialog va monologlar nafaqat kommunikativ vazifa bajaradi, balki ideologik kurash maydoniga aylanadi, an'anaviy va zamonaviy qarashlar, dogmatizm va real hayot o'rtasidagi ziddiyatlarni ochib beradi. Yozuvchining xalq og'zaki nutqidan, dialektizmlardan, emotsional-ekspressiv vositalardan mohirona foydalanishi asarlarga jonlilik, tabiiylik va hayotiylik beradi. Qahhor satirasi va ironiyasi dialog va monolog tuzilishida namoyish etiladi, bu esa asarlarga ijtimoiy-tanqidiy yo'nalish beradi. "Mayiz yemagan xotin" va

"Bemor" hikoyalari dialog va monolog dramaturgiyasining namunasi bo'lib, unda har bir so'z, har bir replika ma'no va emotsional kuch bilan to'ldirilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Abdulla Qahhor O'zbek adabiyotida dialog va monolog san'atini yangi bosqichga ko'targan, bu vositalar orqali chuqur ijtimoiy-falsafiy masalalarni ochib berishga erishgan va O'zbek nasrida dramatik usullarni rivojlantirishga muhim hissa qo'shgan ijodkor ekanligi tasdiqlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Каримов Н. Абдулла Каххор ҳикоялари поэтикаси. – Тошкент: Фан, 1978. – 156 б.

Xamdamovna, I. M. (2022). Stylistic features of the use of asindefon in languages of different systems. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11, 30-33.

Hamidov, B. B. O. G. L., & Kamolova, D. O. (2021). ZAMONAVIY HAYOTDA ROBOTLARNING O'RNI. Academic research in educational sciences, 2(12), 694-704.

Odilovna, K. D. (2025). TEKNOLOGIK TA'LIM YO 'NALISHI TALABALARINI GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Global Science Review, 3(1), 19-28.

Abdurakhimov, B. (2023). A SYSTEMATIC APPROACH TO THE MANAGEMENT OF WORKING CONDITIONS. HEALTH STATUS AND RISK FACTORS OF THE WORKERS OF COPPER PRODUCTION ENTERPRISES.

Mamatkulov, Z. S. S. B. M., & Abdurakhimov, B. A. (2022). Features of Morbidity of Workers in the Copper Industry.

Uktamovna, B. M., & Uktamovna, B. L. COMMUNICATIVE-ORIENTED TEACHING AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS. Chief Editor.

Buranova, L. (2023). The Peculiarities of Monologue Speech in Teaching Foreign Language. Foreign Linguistics and Linguodidactics, 1(5), 74-78.

Baymenova, K. (2022). PISA TADQIQOTLARI DOIRASIDA O 'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASHINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI. Science and innovation, 1(B4), 582-584.

Bayjanov, S. X., & Abishov, M. S. (2024). DEVELOPING THE ACTIVITY OF JOINT STOCK COMPANIES BY IMPROVING DIVIDEND POLICY. Science and innovation in the education system, 3(3), 94-97.

Zoirovich, Q. B. (2025, June). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING JISMONIY TAYYORGARLIK JARAYONIDAGI GIMNASTIKA VOSITALARI. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE (Vol. 2, No. 6, pp. 162-165).

Фозилов, У. З. (2021). Эффективные методы оценки деятельности управленческого персонала. In НАУКА СЕГОДНЯ: ФАКТЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ПРОГНОЗЫ (pp. 17-19).

Khusanova, G., & Husanboyeva, K. (2025, December). Uzbekistan's Cooperation With International Organizations. In International Conference on Global Trends and Innovations in Multidisciplinary Research (Vol. 1, No. 6, pp. 4-6).

Саримсоқов Б. Абдулла Каххор насри. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1982. – 203 б.

Ёқубов Ҳ. Ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 1995. – 312 б.

Очилова Э. Абдулла Қаҳҳор ҳикояларида нутқ тавсифи. // Ўзбек тили ва адабиёти. – 2008. – №3. – Б. 45-52.